

DOI: 10.15584/kpe.2025.8

Artykuł oryginalny

Data nadesłania: 9.06.2025 r.

Zaakceptowano do druku: 16.10.2025 r.

Opublikowano: 31.12.2025 r.

Kinga Lisowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-8404-4363

**Centra nauki jako środowiska sprzyjające rozwojowi kultury
czasu wolnego dziecka na pierwszym etapie edukacyjnym.
Studium przypadku**

**Science centres as an environments conducive
to the development of a child's leisure culture at the first stage
of education. Case study**

Streszczenie

Celem artykułu było określenie, jaką rolę odgrywają centra nauki w rozwoju kultury czasu wolnego dziecka na pierwszym etapie edukacyjnym w oparciu o doświadczenia chłopca w wieku 9 lat i jego rodziców. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem jakościowej metody zbierania danych w postaci wywiadów indywidualnych częściowo kierowanych, skoncentrowanych na problemie. Analiza wskazuje, że centra nauki i przygotowana przez nie przestrzeń do eksploracji zjawisk przyrodniczych, fizycznych i chemicznych stały się częścią czasu wolnego dziecka i jego rodziców. Przyczyniły się do rozwoju poznawczego, emocjonalnego i społecznego chłopca. Pozwoliły na refleksyjne uczestniczenie dziecka w organizacji czasu wolnego, ukierunkowanej na doświadczanie i odkrywanie wiedzy poprzez zabawę. Zmieniły jego styl wykorzystywania czasu wolnego z biernego odpoczynku na czynne, aktywne podążanie za perspektywą własnego rozwoju.

Słowa kluczowe: centra nauki, czas wolny, dziecko na pierwszym etapie edukacji, kultura czasu wolnego, studium przypadku

Abstract

The aim of the article was to determine the role of science centers in the development of the culture of free time of the child at the first stage of education, based on the experience of a boy at the age of 9 and his parents. The research was conducted using a qualitative method of data collection in the form of individual interviews, partly focused on the problem.

The analysis indicates that science centres and the space they have prepared for the exploration of natural, physical and chemical phenomena have become part of the free time of the child and his parents. They contributed to the boy's cognitive, emotional and social development. They allowed the child to reflect in the organization of free time aimed at experiencing and discovering knowledge

through play. They changed his style of using free time from passive rest to active, active pursuit of the perspective of his own development.

Keywords: learning centres, leisure time, child at the first stage of education, leisure culture, case study

Wprowadzenie

W Polsce funkcjonują centra nauki, wśród których można wyróżnić duże, flagowe instytucje, jak Centrum Nauki Kopernik w Warszawie oraz EC1 w Łodzi, a także specjalistyczne placówki edukacyjne, np. „Hydropolis” we Wrocławiu, „Hevelianum” w Gdańsku, czy też regionalne centra, np. Epi-Centrum Nauki w Białymstoku i „Kortosfera” w Olsztynie, oraz Małe Centra Nauki powstałe w wyniku projektu pt. „Strefa Odkrywania, Wyobraźni i Aktywności” (SOW), realizowanego w latach 2021–2024 przez Ministerstwo Edukacji i Nauki¹. Różnią się one zakresem tematycznym, formą działalności, prezentowanymi ekspozycjami oraz oferowaną użytkownikom możliwością eksperymentowania. Tworzą przestrzeń, w której dzieci i młodzież mogą poznawać zjawiska przyrodnicze, chemiczne i fizyczne oraz eksplorować poprzez zabawę. Umożliwiają wprowadzanie kultury czasu wolnego dzieci opartej na zdobywaniu wiedzy i eksperymentowaniu².

Celem artykułu jest określenie i przedstawienie, w jaki sposób centra nauki sprzyjają rozwojowi kultury czasu wolnego dziecka na pierwszym etapie edukacyjnym. Problem główny sformułowano następująco: Jaką rolę odgrywają centra nauki w rozwoju kultury czasu wolnego dziecka na pierwszym etapie edukacyjnym? Problemy szczegółowe dotyczą tego:

1. Czym charakteryzuje się przestrzeń centrów nauki, z których korzysta dziecko w czasie wolnym, oraz jakie wybory aktywności są z nią związane?
2. Jakie zmiany w rozwoju poznawczym, emocjonalnym i społecznym dziecka zauważają rodzice za pośrednictwem edukacji w czasie wolnym w centrach nauki?
3. W jaki sposób dziecko i jego rodzice planują dalsze spędzanie czasu wolnego w oparciu o działalność centrów nauki?

Badania zrealizowano za pomocą metody jakościowej zbierania danych w postaci wywiadów indywidualnych częściowo kierowanych, skoncentrowanych na problemie. Wywiady przeprowadzono z dzieckiem w wieku 9 lat oraz jego rodzicami. Skupiono się na ostatnich 3 latach funkcjonowania dziecka. Analiza zebranych danych przebiegała zgodnie z ujęciem kołowym i obejmowała trzy etapy: redukcję, reprezentację oraz weryfikację danych. Zidentyfikowano elementy kontekstu danych i dokonano skrócenia surowego materiału badawczego, porządkując go według

¹ *Małe Centra Nauki*, <https://www.gov.pl/web/polski-lad/male-centra-nauki> (27.05.2025).

² I. Howiecka-Tańska, *Wędrówka przez las zjawisk. Centrum nauki jako projekt zmiany kulturowej*, „Prace Kulturoznawcze” 2023, t. 27, nr 1, s. 85–110.

kategorii analitycznych odpowiadających problemom badawczym. Zestawiono kategorie problemowe ze wszystkimi przypadkami w badanym obszarze, przeprowadzając ich weryfikację na podstawie indukcji analitycznej³.

Charakterystyka badanych:

Chłopiec (9 lat) – uczeń klasy III szkoły podstawowej

Wyróżnia się uzdolnieniami plastycznymi i językowymi, odnosząc sukcesy w konkursach na różnych szczeblach. Preferuje aktywne formy nauki, wymagające eksploracji i rozwiązywania problemów. Interesuje się muzyką popkulturową, *animą*, sztuką abstrakcyjną oraz światem gier i technologii VR. Z entuzjazmem uczestniczy w wycieczkach edukacyjnych i z niecierpliwością oczekuje kolejnych propozycji od rodziców.

Rodzice (mama 41 lat, pedagog; tata 44 lat, prowadzi własną działalność gospodarczą)

Preferują aktywny, zaplanowany wypoczynek. Organizują wyjazdy do miejsc związanych ze sztuką, nauką, muzyką i kinem – zarówno krótkie krajowe, jak i zagraniczne. Podróże dostosowane są do potrzeb rozwojowych dziecka. W domu i podczas wyjazdów wspierają jego pasje, np. uczestnictwo w koncertach czy wyjazdy do krajów anglojęzycznych.

Czas wolny i kultura czasu wolnego jako kategorie pedagogiczne

W starożytności *scholē* oznaczało czas na odpoczynek i refleksję, a Arystoteles wiązał je ze szczęściem i dobrostanem. W kulturze łacińskiej *otium* sprzyjało rozwojowi osobowości i autonomii⁴. Do XIX/XX w. czas wolny był domeną elit, lecz wraz z industrializacją stał się dostępny dla wszystkich, zyskując znaczenie dla rozwoju jednostki i społeczeństwa⁵. Dziś wiąże się z komercjalizacją, informatyzacją i popularyzacją nauki⁶.

W pedagogice postrzegany jest jako przestrzeń holistycznego rozwoju służąca zarówno odpoczynkowi, jak i aktywnemu spędzaniu czasu. Można mówić o pedagogice czasu wolnego i o wychowaniu do jego świadomego wykorzystania. Barbara Jedlewska podkreśla, że edukacja kulturalna powinna ukierunkować dzieci na refleksyjne i racjonalne gospodarowanie czasem wolnym, który oddziałuje na ich wybory i style życia. Czas wolny wiąże się z: modnymi formami wypoczynku, nawiązywaniem relacji interpersonalnych, korzystaniem z infrastruktury turystycznej

³ K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2016, s. 157.

⁴ R. Pater, *Czas wolny w (dla) edukacji kulturalnej dzieci*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2015, nr 1, s. 12.

⁵ T. Parczewska, *Czas wolny jako jeden z wymiarów życia codziennego dzieci mieszkających w Polsce i Portugalii*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2017, t. 36, z. 1, s. 103.

⁶ S. Klein, *Czas: przewodnik użytkownika*, Warszawa 2009, s. 208.

i kulturowej, uprawianiem dyscyplin sportowych, podejmowaniem gier i zabaw. Coraz większą popularnością cieszy się zaspokajanie własnych potrzeb poprzez udział w komercyjnych formach wypoczynku i aktywne poznawanie świata⁷.

Maria Czerepaniak-Walczak wyróżnia trzy typy czasu wolnego: strukturalny – skupiający się na formach aktywności (sport, wypoczynek); funkcjonalny – podkreślający cel czasu wolnego (rozwój osobowości, odpoczynek); atrybutywny – akcentujący sprawczość jednostki, jej podmiotowość i antropocentryczne podejście. Zaznacza, że czas wolny to przerwa w życiu jednostki sprzyjająca fizycznemu, emocjonalnemu i intelektualnemu dobrostanowi. Daje możliwość samodzielnego, dobrowolnego i niekomercyjnego wyboru aktywności będących źródłem satysfakcji. Czas ten musi spełniać trzy warunki: dowolności, działań niezarobkowych i przyjemności⁸.

Maria Truszkowska-Wojtkowiak postrzega czas wolny jako zjawisko między *sacrum* a *profanum* oraz upodmiotowieniem a uprzedmiotowieniem, uznając go za symbol wolności. Wyróżnia kulturę czasu wolnego obejmującą aktywność fizyczną (przeciwdziałającą biernemu spędzaniu czasu) i kulturalną (wspierającą rozwój duchowy i intelektualny). Taka forma spędzania czasu sprzyja twórczemu uczestnictwu w kulturze, co może oddziaływać na przyszłe aktywności zawodowe i społeczne dzieci. Wychowanie przez i w sztuce jest kluczowe dla wszechstronnego rozwoju dziecka, pełni funkcje kompensacyjne i terapeutyczne. Aktywność kulturalna pozwala na przeżywanie, przetwarzanie i przyswajanie wartości kultury⁹.

Henryk Gąsior definiuje termin „kultura czasu wolnego” jako swoisty sposób planowania, organizowania oraz przeprowadzania i uczestniczenia w czasie wolnym, który charakteryzuje się wielorakimi czynnościami odpowiadającymi pragnieniom oraz zainteresowaniom jednostki. Kultura czasu wolnego odzwierciedlana jest poprzez: sposoby i formy jego spędzania; inicjatywy i organizację aktywnego wypoczynku; programy zajęć twórczych, ale także i uspołeczniających, rekreacyjno-ruchowych oraz oświatowo-kulturalnych; postawy społeczne i moralne reprezentowane w środowisku lokalnym¹⁰.

W wychowaniu do kultury czasu wolnego należy uwzględnić jego funkcje realizowane indywidualnie, grupowo i rodzinie¹¹. Kazimierz Denek wymienia następujące funkcje czasu wolnego: kreatywną – rozwój zainteresowań, uzdolnień

⁷ B. Jedlewska, *Pedagogika czasu wolnego – utopia czy konieczność?* [w:] *Dziecko w kręgu wychowania*, red. B. Jedlewska, Kraków 2002, s. 64.

⁸ M. Czerepaniak-Walczak, *Od próżniaczenia do zniewolenia – w poszukiwaniu dyskursów czasu wolnego* [w:] *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki*, t. II, red. E. Marynowicz-Hetka, Warszawa 2007, s. 219–236.

⁹ M. Truszkowska-Wojtkowiak, *Fenomen czasu wolnego*, Gdańsk 2012, s. 8.

¹⁰ H. Gąsior, *Wychowanie pozaszkolne a kultura czasu wolnego uczniów w środowisku wielkoprzemysłowym*, Katowice 1973, s. 19.

¹¹ A. Kowalczyk, *Rola nauczycieli i rodziców w organizacji czasu wolnego dzieci w wieku „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”* 2015, t. 10, nr 35/1, s. 96.

i postaw twórczych; kształcącą – pobudzanie zainteresowań naukowych i badawczych; rekreacyjną – organizacja wypoczynku i rozrywki; opiekuńczą – wsparcie i przeciwdziałanie dysfunkcjom społecznym; integracyjną – umożliwienie interakcji w społeczności lokalnej; środowiskową – aktywizacja społeczności do działań kulturalno-wychowawczych¹².

Współczesne dzieci mają coraz więcej czasu wolnego, co wymaga świadomego planowania przez dorosłych, by zapobiegać niepożądanym zachowaniom¹³. Dobrze zagospodarowany czas sprzyja rozwojowi pasji, uczestnictwu w kulturze i kształtowaniu twórczych postaw, a dzieci powinny od najmłodszych lat uczyć się mądrze go wykorzystywać¹⁴. W pedagogice czas wolny ma wartość aksjologiczną, opartą na refleksyjnych, motywowanych wyborach, wspierających pełny rozwój jednostki¹⁵.

Analiza badań

Przestrzeń centrów nauki w doświadczeniach badanych

Z analizy materiału badawczego wynika, że rodzice wyróżniają dwa etapy eksploracji centrów nauki. Początkowo kierowała nimi potrzeba zmiany dotychczasowego sposobu spędzania wolnego czasu. Tradycyjne formy wypoczynku, takie jak pobyt nad wodą czy bierny relaks, zaczęły być dla nich monotonne i mało rozwijające. Poszukiwali alternatywy, która łączyłaby elementy nauki, zabawy i wspólnego działania z dzieckiem. Uważali, że dziecko przystępujące do I klasy szkoły podstawowej nie zainteresuje się muzeami i zabytkami – centra nauki uznali za kompromis między własną chęcią odkrywania historii a potrzebą zapewnienia dziecku zabawy, ruchu i eksperymentowania. Ich zdaniem tego typu instytucje stanowiły atrakcyjne połączenie edukacji i rozrywki, pozwalając każdemu członkowi rodziny znaleźć coś interesującego dla siebie¹⁶.

W początkowym okresie rodzice samodzielnie planowali wizyty, koncentrując się na dużych, znanych placówkach, takich jak Centrum Nauki Kopernik w Warszawie czy gdańskie „Hewelianum”. Dziecko nie uczestniczyło wówczas w procesie decyzyjnym, a jedynie otrzymywało informacje o planowanych wycieczkach i ekspozycjach w danym centrum. Rodzice podkreślali, że przy pierwszych wizytach kierowali się głównie ciekawością i chęcią wspólnego przeżycia czegoś nowego. Z czasem okazało się, że spędzanie całego dnia w centrum nauki

¹² K. Denek, *Pedagogiczne aspekty czasu wolnego*, „Lider” 2006, nr 12, s. 12.

¹³ A. Kwitok, *Czas wolny ucznia klas I–III – wybrane obszary* [w:] *Kultura czasu wolnego we współczesnym świecie*, red. V. Tanaś, W. Welskop, Łódź 2016, s. 108.

¹⁴ J. Raczkowska, *Znane i nowe problemy czasu wolnego*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2000, nr 6, s. 17.

¹⁵ K. Kwilecki, *Rozważania o czasie o wolnym wybrane zagadnienia*, Katowice 2011, s. 16.

¹⁶ Analiza i ocena na podstawie wywiadów z rodzicami badanego chłopca.

dostarczało rodzinie nie tylko rozrywki, ale również poczucia wspólnoty i radości ze wspólnego odkrywania świata¹⁷.

Zdaniem rodziców największe zainteresowanie dziecka wzbudzały strefy interaktywne, a zwłaszcza eksperymenty z prądem, światłem i komunikacją cyfrową. Zauważyli, że aktywny udział w doświadczeniach angażował ich syna w sposób znacznie silniejszy niż tradycyjne formy edukacji. Według nich wspólne eksperymentowanie stało się impulsem do rodzinnych rozmów o zjawiskach przyrodniczych i technicznych oraz poszukiwania kolejnych okazji do podobnych doświadczeń¹⁸.

Z analizy materiału zgromadzonego podczas wywiadów z rodzicami należy wnioskować, że kolejny etap rozpoczął się, gdy chłopiec zaczął współuczestniczyć w wyborze miejsc i planowaniu wizyt. Wspólne ustalanie celów wyjazdu stało się rodzinnym rytuałem, który wzmocnił poczucie sprawczości i odpowiedzialności dziecka. Rodzice zauważyli, że dzięki temu chłopiec chętniej angażuje się w przygotowania, a także zyskuje satysfakcję z uczestnictwa w procesie decyzyjnym¹⁹.

Z wypowiedzi dziecka wynika, że zmienił się również preferowany przez rodzinę sposób zwiedzania. Chłopiec zaznacza, iż zaczął analizować mapy ekspozycji i wybierać interesujące go obszary tematyczne. Samodzielnie klasyfikuje ekspozycje według rodzaju zjawisk, rozwijając przy tym umiejętność selekcji informacji i krytycznego myślenia. W ostatnim czasie szczególnie interesuje go tematyka elektrostatyki, elektryczności i hydrologii, co doprowadziło do zorganizowania rodzinnej wizyty we wrocławskim „Hydropolis”²⁰.

Zarówno rodzice, jak i dziecko zgodnie uznali, że najbardziej inspirujące są przestrzenie poświęcone anatomii człowieka. Zdaniem wszystkich badanych możliwość obserwowania modeli organów wewnętrznych czy symulacji badań medycznych rozbudziła w chłopcu ciekawość poznawczą i potrzebę dalszego zgłębiania wiedzy o funkcjonowaniu ludzkiego organizmu²¹.

Rodzice podczas wywiadów podkreślali, że z czasem ich syn przejął inicjatywę w planowaniu kolejnych wyjazdów. Samodzielnie wyszukuje nowe placówki, zwłaszcza te powstające w ramach projektu SOWA, i proponuje rodzinne wyjazdy edukacyjne. Według rodziców pozostawienie dziecku przestrzeni do planowania i decydowania o formach wypoczynku pozwala rozwijać umiejętności organizacyjne i poczucie odpowiedzialności za wspólnie spędzany czas²².

Zmiany w rozwoju poznawczym, emocjonalnym i społecznym dziecka

Analiza wypowiedzi rodziców pozwala zauważyć wyraźne zmiany w rozwoju ich dziecka w trzech sferach: poznawczej, emocjonalnej i społecznej. W obszarze

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ Analiza na podstawie wywiadu z badanym chłopcem.

²¹ Analiza na podstawie wywiadów z rodzicami badanego oraz z chłopcem.

²² Analiza na podstawie wywiadów z rodzicami badanego chłopca.

poznawczym chłopiec stał się bardziej dociekliwy i uważny. Tata chłopca zauważył, że potrafi on łączyć informacje pochodzące z różnych źródeł: książek, mediów i rozmów z dorosłymi. W wolnym czasie chętnie ogląda filmy dokumentalne, szczególnie dotyczące przyrody i świata zwierząt. Początkowo miał trudności z koncentracją i zapamiętywaniem treści przyrodniczych, jednak regularne wizyty w centrach nauki znacząco poprawiły te umiejętności. Zadaniem taty obecnie jego wiedza z zakresu biologii i ekologii wykracza poza program szkolny, a zainteresowania obejmują także niszowe tematy, takie jak egzotyczne gatunki owadów czy procesy ewolucyjne²³.

W sferze emocjonalnej i społecznej mama badanego dostrzegła wzrost dojrzałości i samokontroli. Według niej dziecko nauczyło się planować swój czas, respektować ustalone ramy i kończyć aktywności bez oporu czy frustracji. Stało się też bardziej odpowiedzialne i rozumie konieczność równowagi między zabawą, odpoczynkiem a obowiązkami szkolnymi²⁴.

Zdaniem obojga rodziców znaczące zmiany zaszły również w relacjach interpersonalnych – chłopiec, choć wcześniej był towarzyski, miał trudności z cierpliwością i słuchaniem innych. Uczestnictwo w warsztatach i pokazach naukowych nauczyło go współpracy, czekania na swoją kolej oraz aktywnego słuchania przewodników i innych uczestników. Rodzice podczas wywiadów podkreślali, że dziecko obecnie potrafi formułować pytania, inicjować rozmowy z dorosłymi i włączać się w grupowe działania w sposób konstruktywny. Zwracają oni uwagę, że wspólne uczestnictwo w zajęciach edukacyjnych nie tylko pogłębiło wiedzę dziecka, ale też zacieśniło więź rodzinną. Centra nauki stały się przestrzenią wzajemnego uczenia się, dialogu, wspólnego przeżywania, co w istotny sposób wpłynęło na rozwój emocjonalny chłopca oraz jego poczucie bezpieczeństwa i przynależności²⁵.

Plan spędzania czasu wolnego w oparciu o działalność centrów nauki

Analiza zgromadzonego podczas wywiadów z rodzicami i dzieckiem materiału pozwala sądzić, że centra nauki zajmują obecnie kluczowe miejsce w sposobie spędzania czasu wolnego badanej rodziny. Stały się one nie tylko miejscem wspólnej rekreacji, lecz także przestrzenią rozwoju poznawczego i emocjonalnego dziecka²⁶.

Na podstawie wywiadu przeprowadzonego z chłopcem można stwierdzić, że samodzielnie poszukuje on informacji o nowych placówkach, które chciałby odwiedzić, oraz śledzi bieżące wydarzenia, warsztaty i pokazy naukowe organizowane przez interesujące go instytucje. Wykazuje przy tym inicjatywę i zaangażowanie, co świadczy o ukształtowaniu się wewnętrznej motywacji do poznawania świata i aktywnego uczestnictwa w kulturze naukowej. Posiada swoje ulubione centra

²³ Analiza na podstawie wywiadu z tatą badanego chłopca.

²⁴ Analiza na podstawie wywiadu z mamą badanego chłopca.

²⁵ Analiza na podstawie wywiadów z rodzicami badanego chłopca.

²⁶ *Ibidem*.

nauki – szczególnym sentymentem darzy gdański „Eksperymentik” oraz EC1 w Łodzi. Kolejne wizyty planuje w Energetycznym Centrum Nauki w Kielcach oraz w Małym Centrum Nauki w Orzyszu. W dalszej perspektywie pragnie odwiedzić zagraniczne instytucje: londyńskie Science Museum i Muzeum Techniki i Energetyki w Wilnie. Wybór tych miejsc nie jest przypadkowy, bowiem chłopiec analizuje ofertę programową placówek, kierując się zainteresowaniami związanymi z energią, zjawiskami fizycznymi i dynamiką środowiska naturalnego²⁷.

Materiał zgromadzony podczas wywiadu z chłopcem pozwala wnioskować, że jego zaangażowanie w poznawanie centrów nauki ma charakter poznawczy i emocjonalny. Dziecko deklaruje, że możliwość osobistego doświadczania zjawisk, obserwowania eksperymentów i interakcji z eksponatami jest dla niego znacznie bardziej atrakcyjna niż nauka szkolna. Zaznacza, że interesuje go poznawanie aspektów związanych z energią oraz zjawiskami jej towarzyszącymi. Ma nadzieję dowiedzieć się więcej o ruchach wód i oceanów oraz o siłach rządzących światem przyrody. Takie podejście wskazuje na przesunięcie akcentu z biernego odbioru wiedzy na jej aktywne współtworzenie poprzez działanie, obserwację i zabawę. W efekcie centra nauki stają się dla chłopca nie tylko przestrzenią zabawy, lecz także formą alternatywnej edukacji, odpowiadającej jego indywidualnym potrzebom poznawczym²⁸.

Rodzice zauważają, że wraz z kolejnymi wizytami ewoluuje sposób eksplorowania przez chłopca przestrzeni wystawienniczej. Ich zdaniem dziecko coraz częściej wybiera eksponaty tematycznie związane z przyrodą, fizyką i techniką, co świadczy o rozwoju myślenia przyczynowo-skutkowego. Zmienia się również jakość rodzinnego spędzania czasu wolnego, gdyż wizyty w centrach nauki stały się trwałym elementem wspólnego planowania, rozmów i refleksji nad poznawanymi zjawiskami²⁹.

Podsumowanie

Centra nauki to interaktywne placówki edukacyjne łączące cechy muzeum z przestrzenią zabawy i eksperymentowania. Wspierają rozwój osób w różnym wieku, integrując pokolenia poprzez wspólne poznawanie świata. Przyczyniają się do kreowania kultury czasu wolnego dziecka na pierwszym etapie edukacji. Ich oddziaływanie potęguje współczesna moda na łączenie zabawy z edukacją i polityka społeczna ukierunkowana na wielorakie umożliwianie rozwoju poprzez eksperymentowanie w takich przestrzeniach jak Małe Centra Nauki³⁰.

²⁷ Analiza na podstawie wywiadu z badanym chłopcem.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Analiza i ocena na podstawie wywiadów z rodzicami badanego chłopca.

³⁰ I. Howiecka-Tańska, *Wędrówka przez las...*, s. 85–110.

Potwierdzają to prezentowane w niniejszym artykule wyniki badań jakościowych, które odzwierciedlają doświadczenia chłopca w wieku 9 lat i jego rodziców w zakresie użytkowania centrów nauki w czasie wolnym. Należy podkreślić, iż styl spędzania czasu wolnego dziecka i jego rodziców zmienił się w okresie ostatnich 3 lat. Przeszedł z biernego, wręcz pasywnego korzystania z wypoczynku do aktywnego poznawania świata nauki, sztuki i techniki. Stał się rytuałem środowiska rodzinnego, a przez to odegrał znaczącą rolę w rozwoju społecznym, poznawczym i emocjonalnym chłopca. Określił jego działania w aspekcie eksploracji przestrzeni tego typu placówek w Polsce i za granicą.

Dziecko z mało refleksyjnego odbiorcy oferty centrów nauki stało się:

- a) refleksyjnym i aktywnym uczestnikiem wydarzeń proponowanych przez instytucje;
- b) organizatorem wyjazdów do określonych centrów nauki – wybranych według preferencji badanego;
- c) młodym badaczem otaczającego świata i zjawisk w nim zachodzących, dla którego wiedza i doświadczenia w przestrzeni placówek stanowią punkt wyjścia do dalszych poszukiwań;
- d) wysublimowanym odbiorcą, uczestnikiem i organizatorem wydarzeń edukacyjnych i kulturalnych, który swoje obecne i kolejne działania w czasie wolnym planuje z uwzględnieniem różnych przestrzeni nauki, sztuki i techniki.

Można stwierdzić, iż centra nauki przyczyniły się do wykształcenia modelu kultury spędzania czasu wolnego chłopca, który w oparciu o dotychczasowe doświadczenia zamierza aktywnie wykorzystywać przestrzeń tego typu placówek.

Prezentowane wyniki badań są wyimkiem indywidualnego studium przypadku. Dociekania w tym zakresie powinny zostać poszerzone o większą grupę badawczą w perspektywie jakościowej, ale także ilościowej z uwzględnieniem środowiska rodzinnego oraz placówek edukacyjnych. Można wydobyć w działaniach badawczych aspekt rozwoju kultury fizycznej w czasie wolnym, który nie został tutaj poruszony.

Bibliografia

- Czerepaniak-Walczak M., *Od próżniaczenia do zniewolenia – w poszukiwaniu dyskursów czasu wolnego* [w:] *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki*, t. II, red. E. Marynowicz-Hetka, Warszawa 2007.
- Denek K., *Pedagogiczne aspekty czasu wolnego*, „Lider” 2006, nr 12.
- Gąsior H., *Wychowanie pozaszkolne a kultura czasu wolnego uczniów w środowisku wielkoprzemysłowym*, Katowice 1973.
- Howiecka-Tańska I., *Wędrownia przez las zjawisk. Centrum nauki jako projekt zmiany kulturowej*, „Prace Kulturoznawcze” 2023, t. 27, nr 1.
- Jedlewska B., *Pedagogika czasu wolnego – utopia czy konieczność?* [w:] *Dziecko w kręgu wychowania*, red. B. Jedlewska, Kraków 2002.
- Klein S., *Czas: przewodnik użytkownika*, Warszawa 2009.

- Kowalczyk A., *Rola nauczycieli i rodziców w organizacji czasu wolnego dzieci w wieku*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2015, t. 10, nr 35/1.
- Kwilecki K., *Rozważania o czasie o wolnym wybrane zagadnienia*, Katowice 2011.
- Kwitok A., *Czas wolny ucznia klas I–III – wybrane obszary* [w:] *Kultura czasu wolnego we współczesnym świecie*, red. V. Tanaś, W. Welskop, Łódź 2016.
- Małe Centra Nauki*, <https://www.gov.pl/web/polski-lad/male-centra-nauki> (27.05.2025).
- Parczewska T., *Czas wolny jako jeden z wymiarów życia codziennego dzieci mieszkających w Polsce i Portugalii*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2017, t. 36, z. 1.
- Pater R., *Czas wolny w (dla) edukacji kulturalnej dzieci*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2015, nr 1.
- Raczkowska J., *Znane i nowe problemy czasu wolnego*, „Problemy Opiekuńczo- Wychowawcze” 2000, nr 6.
- Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2016.
- Truszkowska-Wojtkowiak M., *Fenomen czasu wolnego*, Gdańsk 2012.